

Media in het onderwijs. Een theoretisch kader.

1 januari 1982

Auteur: Henk Dekker

Volume: 12

Nummer: 6

Pagina's: 4-11

Documenten

- [vonk_jrg12_060.pdf](#)

media in het onderwijs een theoretisch kader intro iedereen die zelf les geeft weet dat het om zeer turbulente en complexe gebeurtenissen gaat er zijn al gauw tussen de 20 a 30 mensen bij betrokken die voortdurend verbaal en niet verbaal communiceren een strijd om de macht wordt geleverd er ligt van alles en nog wat op de lestafels en door de ramen van het lokaal valt er vaak heel wat interesse te beleven hoe is zoiets nu voor te bereiden of te onderzoeken zonder totaal vertwijfeld te raken eindeloos rondjes rond de tafel te lopen de ene sigaret na de andere op te paffen en te vluchten in een utopie of traditie een antwoord op deze vraag lijkt mij nodig voordat welk antwoord op der probleem van leerkrachten betreffende de lessen aan bod kan komen in de eerste paragraaf doe ik een poging ertoe daarna zal ik wat zeggen over didactische hulpmaterialen hopelijk heeft u er wat aan als u dit najaar en deze winter s avonds thuis zit met de knellende vraag hoe kan ik de leerlingen zover krijgen dat ze niet alleen zoet zijn in de lessen maar er ook enige interesse voor aan de dag gaan leggen en er zelfs wat van opsteken een finaal model van onderwijsleersituaties een belangrijke steun voor het voorbereiden en bestuderen van onderwijsleersituaties kan worden verkregen van een model van onderwijsleersituaties een model is een vereenvoudigde weergave van een stukje werkelijkheid waarin relaties worden aangegeven tussen een aantal fundamentele componenten in verband met het bestudeerde werkelijkheidsgebied de werkelijkheid wordt gereduceerd om er beter zicht op te krijgen daarbij worden bepaalde componenten en relaties daartussen uit die werkelijkheid naar voren gebracht andere worden naar de achtergrond gedrukt omdat er nauwelijks empirische gegevens beschikbaar zijn over het voorbereiden uitvoeren en evalueren van onderwijsleersituaties zijn modellen veelal ideaal typisch en juist mede bedoeld om het onderzoek naar de praktijk mogelijk te maken er zijn heel wat modellen ontwikkeld door onderwijskundigen ik geef de voorkeur aan een finaal model van onderwijsleersituaties een onderwijsleersituatie kan omschreven worden als een tot stand gebrachte ontmoeting tussen leerkracht leerlingen leerstof en hulpmaterialen in een bepaalde uitgangssituatie met als doel bepaalde wenselijke veranderingen

gen in het denken voelen en handelen van leerlingen te bevorderen in zo'n finaal model van onderwijsleersituaties zijn de componenten de actor, de uitgangssituatie, de doelen, de middelen en de evaluatie. Tussen die componenten wordt een finale dat wil zeggen doel-middel-relatie verondersteld. Pedagogisch, didactisch handelen is in mijn ogen een doelbewust handelen. Bewust wordt een situatie nagestreefd en worden bepaalde middelen daartoe gebruikt, uitgaande van een bepaalde uitgangssituatie in de meest eenvoudige vorm. Ziet een finaal model van een onderwijsleersituatie er schematisch zo uit: lesdoelen, tijd, uitgangssituatie, actor, leerling en situationele gegevens. Heden situatie school in een onderwijsleersituatie is er sprake van een actor, leeraar, leraar, leerling of groep die de uitgangssituatie bepaalt, doelen vooropstelt en middelen kiest om die doelen te bereiken. De strepen met een pijl geven een middel-doel-relatie aan de strepen zonder pijl tussen de uitgangssituatie en de middelen. Geven aan dat elk middel in overeenstemming met de uitgangssituatie behoort te zijn. Het is er alleen voor de duidelijkheid uitgelicht en boven de streep geplaatst omdat het door de actor is uitgekozen om te worden toegepast. Er zijn vier categorieën van middelen: leerstof, didactische werkvormen, hulpmaterialen en interactievormen. De keuze en het gebruik van een middel kan van invloed zijn op de keuze en het gebruik van een ander middel dat voor hetzelfde doel gehanteerd zou kunnen worden. In het schema zijn ze dan ook met elkaar verbonden via de uitgangssituatie. Zo zal een bepaald type hulpmateriaal, bv. film, het gebruik van een andere didactische werkvorm nodig maken om het vooropgestelde doel te bereiken. Anderzijds vraagt de ene didactische werkvorm, bv. het maken van een geluidscollege, weer heel andere hulpmaterialen dan een andere, bv. een schrijfronde, hulpmaterialen. In een finaal model van onderwijsleersituaties, didactische hulpmaterialen zijn materialen die door de leerkracht en/of de leerlingen in een onderwijsleersituatie worden gebruikt als middel om de vooropgestelde doelstellingen te bereiken. In de literatuur worden ook wel andere begrippen gebruikt zoals leermiddelen, hulpmiddelen, media, onderwijslespakket, enz. Ik geef de voorkeur aan het begrip didactische hulpmaterialen om verschillende redenen. De begrippen leer- of hulpmiddelen zijn ruimer. Leerstof en didactische werkvormen zijn bij voorbeeld ook als middelen aan te duiden. Bij leermiddelen zou het terrein bovendien beperkt blijven tot hulpmaterialen. Ten behoeve van doelstellingen op cognitief gebied. De term hulpmaterialen laat open voor welke categorie doelstellingen zij bedoeld zijn en welk karakter zij hebben. Wel wordt terecht aangeduid dat het gaat om materialen die te hulp worden geroepen voor iets anders te weten de doelstellingen. Het bijvoeglijk naamwoord didactische duidt aan dat zij geplaatst zijn in didactische situaties, d.w.z. situaties waarin twee elkaar sterk beïnvloedende processen zich afspelen: enerzijds het onderwijzen, vormen en anderzijds het verwerven van kennis, meningen, houdingen, gedragsdisposities en vaardigheden. Bekijk nu de plaats van de didactische hulpmaterialen in het finale model van onderwijsleersituaties. Het eerste wat daaruit af te leiden valt is dat de keuze van het hulpmateriaal primair bepaald moet worden door de doelstellingen van de les. Eerst moet bekend zijn wat er geleerd moet worden voordat de keuze van het hulpmateriaal kan gemaakt worden. Bv. als het de bedoeling is de leerlingen kennis te laten verwerven zal ander

hulpmateriaal nodig zijn dan wanneer beoogd wordt dat de leerlingen over een bepaald probleem meningen gaan ontwikkelen ten tweede moet het didactische hulpmateriaal in overeenstemming zijn met de Ausgangssituatie bv de moeilijkheidsgraad moet aangepast zijn aan de leerlingen die het gaan gebruiken de school moet mogelijk maken dat het aangekocht wordt vervolgens zal bij de keuze van het didactische hulpmateriaal rekening gehouden moeten worden met de leerstof die in de les aan de orde komt bv wordt het onderwerp erin behandeld komen de belangrijkste begrippen aan bod zijn de juiste invalshoeken gekozen is de opbouw leerpsychologisch gezien adequaat ook speelt bij de keuze van het didactische hulpmateriaal mee welke didactische werkvorm gebruikt zal gaan worden 6 bv voor een schrijfronde heb je iets anders nodig dan voor een cartoonanalyse tenslotte kan ook nog de gewenste interactievorm in de bespreking worden betrokken bv voor een sociaal geïntegreerde interactievorm zijn bepaalde hulpmaterialen geschikt ter dan andere de noodzaak efficiënt gebruik te maken van het geringe aantal uren onderwijs dwingt tot een weloverwogen keuze van het didactische hulpmateriaal indeling van didactische hulpmaterialen verscheidene auteurs hebben getracht enige orde te brengen in de stapel voor het onderwijs ter beschikking gestelde hulpmaterialen als criteria zijn daartoe o a gebruikt het verbaal symbolische of aanschouwelijke karakter de konventionele of technologische aard en het gebruik ervan binnen of buiten de klas het meest geschikt lijkt mij een klassifikatie op basis van de doelstellingenkategorieën die met de hulpmaterialen nagestreefd kunnen worden dat is echter niet zonder broekscheuren te doen een hulpmateriaal bv een schoolbord kan vaak voor meerdere categorieën doelstellingen worden gebruikt het is vaak de combinatie van hulpmateriaal leerstof en didactische werkvorm die duidelijk maakt welke doelstellingenkategorie het meest efficiënt gediend wordt voorlopig moet het maar bij een indeling blijven op basis van andere criteria dan de doelstellingen het eerste criterium dat mij belangrijk lijkt is of het materiaal primair voor ontvangen dan wel voor zenden respectievelijk receptief dan wel expressief bedoeld is dit criterium is belangrijk omdat ik ervan uitga dat mensen niet leren door alleen maar als stortbak van informatie te fungeren maar vooral door zelf informatie te verzamelen deze zelf te verwerken en weer aan anderen door te geven en dat geldt ook voor doelstellingen op affectief gebied en op het vlak van vaardigheden een tweede criterium is het soort tekens dat gehanteerd wordt verbaalvisuele visuele auditieve of audio visuele het lijkt mij onjuist alleen verbaal visuele tekens te gebruiken omdat daardoor andere zintuigen onnodig op nul worden gezet terwijl het leren juist gediend wordt door het gebruik van meerdere zintuigen tegelijk te stimuleren bovendien leven veel jongeren meer in een beelden dan in een lettercultuur een derde criterium is de aard van het materiaal hard of soft materiaal om zelf iets mee te doen of kant en klare producten het lijkt mij ongewenst dat leerlingen tot 1 passieve konsumenten worden gedegradeerd de zelf verworven informatie moet door de leerlingen zelf verwerkt en aan anderen doorgegeven kunnen worden met behulp van hard ware op basis van deze drie criteria kunnen de mij bekende didactische hulpmaterialen als volgt worden ingedeeld zie de schema's in bijlage 1 en 2 gebruik en waardering van didactische hulpmaterialen uit onderzoek is bekend dat het lesboek het

meest gebruikte didaktische hulpmateriaal is leerlingen blijken echter een heel andere voorkeur te hebben op de eerste plaats staan bij hen audio visuele hulpmiddelen en op de laatste plaats handboeken wellicht hebben zij dezelfde kritiek als onder wijskundigen op de meeste lesboeken zij bevorderen een leerstof in plaats van leerlinggeoriënteerd onderwijs sluiten niet aan op de ervaringswereld van leerlingen zijn al op het moment van het verschijnen verouderd bevatten hoofdzakelijk verbaal visuele tekens worden geschreven voor een zo groot mogelijke markt en vertolken daartoe gangbare maatschappijbevestigende visies bij deze kritiek moet wel bedacht worden dat die niet zo zeer op het lesboek als zodanig betrekking heeft als wel op de concrete inhoud en de wijze van gebruik en de productieve van de meeste schoolboeken als een lesboek goed is kan het de volgende positieve effecten hebben het geeft aan de leerkracht enige houvast in de keuze van de leerstof en op die manier heeft hij meer tijd om zelf aanvullende didaktische hulpmaterialen te maken de leerlingen worden onafhankelijker van de leerkracht voor wat betreft zijn aanpak en opvattingen wat m i in ieder geval gesteld kan worden is dat het een onnodige verarming van het onderwijs betekent als alleen een al is het een goed lesboek wordt gebruikt leerlingen worden er vaak door in de positie van passieve konsument geplaatst beperkt in het gebruik van hun zintuigen en geduwd in de voor hen minder aantrekkelijke letter cultuur afwisseling van hulpmaterialen lijkt mij dan ook gewenst vanuit mijn visie op hoe mensen het beste leren wil ik bepleiten dat leerlingen hun eigen didaktische hulpmaterialen maken en voor zover van kant en klare hulpmaterialen gebruik moet worden gemaakt zullen de audio visuele op de eerste plaats moeten staan waarom zou ook in het onderwijs niet met stripverhalen fotoverhalen fotomontages beeld collages films en cartoons kunnen worden gewerkt waarom ook hier niet de kloof tussen de school en de andere ervaringswerelden van de leerlingen verkleinen zeker als bekend is dat men met audio visuele media kennis kan verwerven attitudes en gedragsdisposities kan bevorderen en vaardigheden kan ontwikkelen 8 samenvatting didaktische hulpmaterialen zijn materialen die door de leerkracht en of de leerlingen in een onderwijsleersituatie worden gebruikt als middel voor het bereiken van de doelstellingen ervan er zijn vele soorten didaktische hulpmaterialen ze kunnen worden ingedeeld naar receptiviteit vs expressiviteit naar het soort tekens dat wordt gebruikt verbaal visueel visuele auditieve audio visuele op basis van de vraag of het materiaal kant en klaar is voor consumptie of dat leerlingen er zelf iets mee kunnen maken afwisseling in het gebruik van didaktische hulpmaterialen biedt een perspectief voor hen die het onderwijs niet alleen aantrekkelijk willen maken maar ook meer dan alleen lage cognitieve doelstellingen willen bereiken audio visuele media en met name films verdienen een belangrijke plaats omdat zij passen in de beeldcultuur van de meeste jongeren en omdat zij heel effectief kunnen zijn voor het bereiken van zowel cognitieve als affectieve en vaardigheidsdoelen en daarmee is meteen het belangrijkste criterium voor de keuze van didaktische hulpmaterialen genoemd de doelstellingen van een onderwijsleersituatie didaktische hulpmaterialen zijn middelen voor het bereiken van de gestelde doelen in een finaal model van onderwijsleersituaties komt dat duidelijk tot uitdrukking als het goed is is het medium alleen niet de message henk dekker bibliografie h

dekker 1974 doelstellingen voor de maatschappijleer h dekker 1976 kernthema s
voor maatschappijleer h dekker 1980 didaktische werkvormen h dekker 1981 film
voor politieke vorming een filmografie h dekker en j dekker 1980 maatschappij-
leer een nieuw vak h dekker en j c p m vis 1978 lessen over macht 9 bijlage bi-
jlage 1 overheersend receptief hard visueel verbaal visueel auditief audio visueel
overhead overhead projek radio televisie projektor tor apparaat epidias epidia-
askoop cassette video recorder koop recorder dia pro computer pick up filmprojek-
tor j ektor dokumentatie band recor dia projektor met centrum der bandsturing
soft visueel verbaal visueel auditief audio visueel transparant transparant geluids-
band video band dia serie affiche grammofoon film platen filmstrook wandkaart
geluidscas dia handserie sette affiche computerprogramma lezing foto serie les-
boek katern verhaal fotokollage handleiding voorgelezen fotomontage folders
brochure gedicht wandkaart artikel cartoon woordenboek naslagwerk cartoons
kranten tijdschriften 10 bijlage 2 overheersend expressief hard visueel verbaal vi-
sueel auditief audio visueel pen pen potlood cassette filmkamera viltstiften re-
corder potlood stencil machine bandrecor videokamera recorder der en televisie
apparaat viltstift fotokopieer apparaat verf offset machine foto beeld aftaster kam-
era overhead projek filmkamera tor donkere schrijfmachine kamer flap overbord
overhead projector soft visueel verbaal visueel auditief audio visueel papier papier
schrift lege geluids lege videoband schrift band plakboeken flaps lege geluids lege
film cassette flaps schoolbord schoolbord flanelbord flanelbord prikbord prikbord
lege transparant lege trans ganzenbordspel parant lege dia simulatiespel lege foto
rollenspel film kwartetspel monopolie spel 11